

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-01; 29-35-69

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34

Telex: 816-436

BD/209/25/88

OPINIE O MIEJSCU I ROLI KOŚCIOŁA W PRL

Komunikat z badań

Lipiec 1988 r.

Kościół na ziemiach polskich ma swoją 1000-letnią historię, a jego rola i działalność wycisnęła trwałe i silne piętno nie tylko na kulturze, ale także na świadomości społecznej i narodowej Polaków. W Polsce powojennej miejsce Kościoła w państwie zostało szczegółowo określone i usankcjonowane zapisem w Konstytucji PRL. Faktem jest jednak, że od początku lat osiemdziesiątych jego ranga i znaczenie w państwie i społeczeństwie znacznie wzrosły. Dlatego też celem kolejnego sondażu¹ CBOS dotyczącego sytuacji społeczno-politycznej w Polsce było między innymi poznanie opinii społeczeństwa na temat obecnej działalności Kościoła katolickiego w Polsce oraz roli, jaką odgrywa i powinien odgrywać w życiu społeczno-politycznym kraju. W badaniu podjęto próbę ustalenia następujących kwestii:

- jak postrzegany i oceniany jest udział Kościoła w życiu kraju i społeczeństwa;
- czy zajmuje właściwe miejsce i pozycję w państwie;
- w jakich sferach funkcjonowania państwa i społeczeństwa działalność Kościoła jest pożądana i powinna być szeroko dopuszczana, a gdzie należy ją ograniczać;
- czy i jakie uwarunkowania społeczno-demograficzne wpływają na poglądy o usytuowaniu Kościoła w państwie?

W tej kolejności prezentujemy w niniejszym opracowaniu wyniki badań.

1. Działalność i rola Kościoła w życiu kraju

Powszechne i trwałe jest przekonanie, że Kościół jest instytucją, której działalność dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami. W kolejnych sondażach² opinię taką wyrażało około 80% respondentów (tab. 1), obecnie nieco mniej (74,1%).

¹ "Co o tym myślisz (10)?" - 18-22 maja 1988 r., ogólnopolska próba udziałowa dorosłej ludności (1489 osób).

² Wszystkie cytowane i nie wymienione oddzielnie w przypisach dane pochodzą z badań przeprowadzonych na ogólnopolskich reprezentatywnych próbach dorosłej ludności liczących standardowo 1500 osób.

Nadal jednak Kościół znajduje się na pierwszym miejscu wśród podstawowych instytucji, organizacji i grup życia społeczno-politycznego kraju. Zbliżoną aprobatą cieszy się jedynie działalność Sejmu (70% ocen pozytywnych w omawianym sondażu) i wojska (66%).

Tabela 1

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Czy działalność Kościoła dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami?"	Respondenci według terminów badań					
	V '88	XI '87	VII '87	XII '86	VII '86	XII '85
Tak	74,1	78,8	82,0	80,0	79,6	80,3
Nie	12,9	13,0	8,6	10,1	12,4	9,6
Trudno powiedzieć	12,9	7,7	9,0	9,5	7,7	9,7

Obok poglądu, że działalność Kościoła dobrze służy interesom społeczeństwa, dość rozpowszechnione jest także przekonanie o tym, iż jest on instytucją odgrywającą ważną rolę w życiu kraju. Zdaniem 39,6% respondentów jego wpływ na to, co się u nas dzieje jest duży (w tym 8,8% uznało, że bardzo duży), 22,7% określiło go jako ani duży, ani mały. W ciągu ostatnich trzech lat zmniejszyła się grupa osób postrzegających wpływ Kościoła jako znaczący³. W czerwcu '85⁴ ankietowani ocenili go następująco: 20,4% - bardzo duży, 38% - duży, 24,7% - niewielki, 9% - bez znaczenia. W sondażu z maja '88 jako mały lub bardzo mały określiło ten wpływ odpowiednio 8,6 i 4,8% respondentów (24,3% nie miało w tej kwestii wyrobionego zdania).

W uzasadnieniu swoich opinii (odpowiedź na pytanie: "Co miał(a) Pan(i) na myśli tak oceniając wpływ Kościoła, w czym to się głównie przejawia?") respondenci odwoływali się najczęściej do ogólnych stwierdzeń, że Kościół ma wpływ na zachowania i postawy wiernych (23%) bądź że jest silny, ma autorytet (6%), włącza się w sprawy kraju (8%). Ci respondenci, którzy podawali konkretne przykłady tego typu działalności dostrzegali je głównie w sferze poli-

³ Wydaje się, że można to częściowo tłumaczyć faktem, iż badanie przeprowadzono tuż po zakończeniu strajków, w których rolę medycyjną z niewielkim skutkiem pełnili oficjalni mediatorzy z ramienia Kościoła.

⁴ Stosunek do polityki. Zainteresowanie ordynacją wyborczą - przedwyborczy sondaż CBOS. Ogólnopolska losowa próba elektoratu (czerwiec 1985). Badaniem objęto 2320 osób.

tycznej: działaniach na rzecz porozumienia narodowego, łagodzenia sytuacji w kraju - 7,8% wypowiedzi (w tym 1,1% podkreśliło korzystny wpływ Kościoła na złagodzenie sytuacji w czasie ostatnich strajków), partycypowaniu w decyzjach podejmowanych przez rząd (4,1%), partnerskim dialogu z rządem (2,9%), wyrażaniu swego stanowiska w sprawach politycznych (2,3%). Część wypowiedzi miała charakter wyraźnie pejoratywny i krytyczny. Mówiono tu o ingerencji, mieszaniu się Kościoła w politykę państwa (4,1%), wykorzystywaniu zaufania wiernych i manipulowaniu ich zachowaniami dla własnych celów (2%), czynnym popieraniu opozycji i podburzaniu społeczeństwa (1,8%). Rzadziej oceniano wpływ Kościoła na podstawie jego działalności społecznej: walki z patologią (2,2%), zainteresowania sprawami ludzi i udzielania pomocy potrzebującym (2,0%), wychowania młodzieży (1,8%), działalności charytatywnej (1,2%).

Mały wpływ Kościoła na życie kraju wiązano głównie z ograniczaniem jego działalności przez rząd (8,0%), z przekonaniem, że nie ma on ambicji politycznych i koncentruje się na własnych sprawach (7,3%) bądź z zasadami ustrojowymi (rozdziół Kościoła od państwa) - 3%. Bardzo rzadko (1,8%) zarzucano mu zbyt małą aktywność lub wyrażano przekonanie, że stracił on swoje dawne znaczenie, nie cieszy się autorytetem wśród ludzi (1,8%).

Podobne argumenty przytaczali badani w uzasadnieniu swoich opinii o przyczynach takiego właśnie obecnie wpływu Kościoła na sytuację w kraju ("Dlaczego tak się dzieje?"):

1) przyczyny znacznego wpływu - większość społeczeństwa to ludzie wierzący, Kościół ma na nich duży wpływ (19,3%), Kościół jest siłą, ma autorytet (8,4%). Wskazywano ponadto na fakt, że w Polsce wpływ Kościoła tradycyjnie był duży (5,4%), że stanowi on dla ludzi oparcie moralne (4%), ma obowiązek moralny angażować się w sprawy wiernych (2,8%). Około 6,5% respondentów wyraziło przekonanie, że wynika to z jego troski o dobro kraju i społeczeństwa, a 2,4% - że ze słabości rządu, który w trudnej sytuacji kraju szuka pomocy Kościoła. Zdaniem 2% badanych przyczyną znaczącej roli Kościoła jest brak zaufania społeczeństwa do rządu i jego polityki, a według 1,3% spełnia on rolę opozycji;

2) przyczyny małego wpływu - rząd ogranicza działalność Kościoła, nie chce z nim współpracować (8,8%), Kościół nie angażuje się w politykę, nie ma ambicji politycznych (5,1%), jego wpływ ograniczają zasady ustrojowe, rozdział Kościoła od państwa (4,0%).

Interesowały nas także społeczne odczucia co do tego, czy Kościół dąży obecnie do zwiększenia swego wpływu na to, co dzieje się w kraju. Opinie w tej kwestii były podzielone:

- zdecydowanie tak	- 12,0%	} 40,7%
- raczej tak	- 28,7%	
- raczej nie	- 15,3%	} 17,8%
- zdecydowanie nie	- 2,5%	
- trudno powiedzieć	- 41,0%	

Można jednak stwierdzić, że przy bardzo znacznej grupie osób nie mających wyrobionego zdania, wśród pozostałych przeważa pogląd, iż Kościół zmierza do rozszerzenia swoich wpływów. Ci, którzy wyrazili taką opinię, w uzasadnieniu jej przytaczali następujące argumenty:

- aktywność księży, treść kazań, dążenie do uzyskania wpływu na wiernych	- 10,3%
- aktywność społeczna Kościoła, włączanie się w ważne dla kraju sprawy	- 9,3%
- działalność na rzecz porozumienia narodowego, pełnienie roli mediatora w trudnych sprawach (w tym złagodzenie sytuacji w czasie ostatnich strajków - 3,5%)	- 9,0%
- dialog, rozmowy, negocjacje z rządem	- 8,2%
- wypowiedanie się w sprawach politycznych	- 6,3%
- troska o społeczeństwo, reprezentowanie jego interesów	- 6,2%
- jest silny, ma autorytet	- 5,7%
- działalność na rzecz pozyskiwania młodzieży, rozszerzanie wpływu na młodzież	- 4,9%
- zabiegi w celu pozyskiwania wiernych, przyciągania ludzi	- 4,7%

- słabość rządu, dopuszczanie wpływu Kościoła - 4,6%
- walka z patologią społeczną - 3,6%

Również i tu pojawił się znaczny odsetek wypowiedzi o wy-
dźwięku pejoratywnym: ingerencja, mieszanie się w sprawy państwa
(7%), wykorzystywanie ambony w celach politycznych Kościoła (5,2%),
czynne poparcie dla opozycji, podburzanie społeczeństwa (4,7%),
zaostrenie sytuacji w czasie ostatnich strajków (2,1%).

Znaczna grupa (blisko 20%) wypowiedzi to tylko powtórzenie
bez dalszego uzasadnienia wcześniej wyrażonej opinii, że Kościół
dąży do zwiększenia wpływu, w tym 8,5% zawierało termin
"chce rządzić".

Osoby, które nie dostrzegały przejawów świadczących o pró-
bach rozszerzenia wpływu Kościoła na sprawy kraju (17,8% ogółu
badanych), najczęściej uzasadniały to następująco:

- ma inne cele i założenia, zajmuje się sprawami wiary - 41,1%
- ma wystarczająco silną, ugruntowaną pozycję, nie
musi o to zabiegać - 14,3%
- nie ma takich możliwości, rząd go nie dopuszcza - 7,6%
- nie ma takiej potrzeby - 5,4%
- wynika to z troski o dobro kraju, chce łagodzić
sytuację i nie mieszać się do polityki - 4,5%
- nie chce mieć kłopotów, boi się, nie chce się
narazić - 3,6%
- chce zajmować się tylko działalnością społecz-
ną, na rzecz ludzi - 3,1%

Nasuwają się tu następujące wnioski. Badani aprobuja dzia-
łalność Kościoła, dostrzegają jego znaczący udział w życiu
kraju i ambicje rozszerzenia wpływu. Jednak analiza wypo-
wiedzi, które miały być uszczegółowieniem tych ogólnych ocen wy-
kazuje, że wynikają one częściej z ugruntowanych przekonań i ste-
reotypów (Kościół ma wpływ, bo jest silny, aktywny, ma autorytet
lub musi mieć wpływ, skoro większość społeczeństwa to katolicy)
niż z konkretnych, dostrzeganych w praktyce życia codziennego
przejawów takiej działalności. Warto jednak podkreślić, że te wy-

powiedzi, które odwołują się do wiedzy o rzeczywistości, wskazują częściej na polityczny niż społeczny aspekt działalności Kościoła i fakt ten spotyka się z krytycznym stosunkiem znacznej grupy badanych.

2. Opinie o pozycji, jaką Kościół powinien zajmować w państwie

Opinie w tej kwestii są podzielone. Na pytanie, czy Kościołowi powinno się zapewnić większy wpływ na życie w kraju twierdząco odpowiedziało 30% ankietowanych; 37% uznało, że wpływ ten powinien być taki sam, jak dotychczas, a 13,3% - opowiedziało się za jego ograniczeniem (19,5% nie miało w tej sprawie wyrobionego zdania). Biorąc jednak pod uwagę fakt, że znaczna grupa badanych przekonana była o co najmniej dużym obecnie wpływie Kościoła, można powiedzieć, iż większość opowiada się za dużym jego udziałem nie tylko w życiu religijnym, ale także społecznym. Warto tu przypomnieć, że w lipcu '86 ponad 40% badanych uważało wręcz, iż władze mają prawo domagać się, aby Kościół w większym stopniu włączał się w rozwiązywanie problemów społecznych i politycznych (zdecydowanie tak odpowiedziało wówczas 12,7%, raczej tak - 27,7%, raczej nie - 28,7%, zdecydowanie nie - 15,4%, trudno powiedzieć - 15% respondentów).

O ile dość powszechnie dopuszcza się duży (lub większy niż dotychczas) udział Kościoła w życiu społecznym, to jego działalność na forum politycznym budzi sprzeciw. Świadczą o tym odpowiedzi na pytanie o to, czy powinien on wypowiadać się w sprawach politycznych: twierdząco odpowiedziało jedynie 20,6% respondentów, natomiast większość (56,3%) była przeciwnego zdania (22,6% - trudno powiedzieć). W porównaniu z danymi uzyskanymi trzy lata wcześniej w badaniach z marca 1985 roku można mówić również o względnie stałej tendencji w poglądach społeczeństwa na ten temat, chociaż znacznie wzrosła grupa osób nie mających w tej kwestii wyrobionego zdania (tab. 2).

Tych respondentów, którzy uznali prawo Kościoła do wypowiedziania się w sprawach politycznych, poprosiliśmy o podanie, w jakich sferach przede wszystkim. Najliczniejsza grupa (23,3%)

Tabela 2

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Czy Kościół powinien wypowiadać się w sprawach politycznych?"	Respondenci według terminów badań	
	V~88	III~85
Zdecydowanie tak	5,8	7,5
Raczej tak	14,8	19,0
Raczej nie	28,7	28,5
Zdecydowanie nie	27,6	32,7
Trudno powiedzieć	22,6	12,2
	20,6	26,5
	56,3	61,2

udzieliła ogólnikowej odpowiedzi, że we wszystkich, a 5,8% - że w sprawach polityki. Ponad 3% badanych uznało, że Kościół sam powinien o tym decydować. Pozostali wskazywali najczęściej następujące problemy:

- dobro ludzi, poszanowanie dla człowieka i jego godności - 14,7%
- sprawy ważne dla kraju i społeczeństwa - 12,9%
- polityka socjalno-bytowa, poziom życia ludności - 6,4%
- sprawiedliwość społeczna, ochrona ludzi pracy - 5,2%
- demokratyzacja, podmiotowość polityczna obywateli - 4,6%
- wolność i swobody obywatelskie - 4,3%
- wychowanie moralne, zasady współżycia i postaw społecznych - 3,4%
- porozumienie narodowe, relacja władza - społeczeństwo - 3,1%

W uzasadnieniu opinii o tym, że Kościół powinien zabierać głos w sprawach politycznych, ankietowani najczęściej odwoływali się do przekonania o jego sile moralnej, znacznym wpływie na większość społeczeństwa (27,7%). Pozostałe argumenty wynikały głównie z przeświadczenia, że polityka dotyczy ludzi, a Kościół ma moralny obowiązek dbania o ich dobro (20,5%), bądź sposobu pojmowania demokracji: każdy, a więc i Kościół ma prawo wypowiadać się (18,9%); 7,5 badanych uznało, że Kościół skupia mądrych, kompe-

tentnych ludzi, których wiedzę należy wykorzystać; 6,8% wypowiedzi to ogólne stwierdzenia, że przyniosłoby to korzyści dla kraju, a 5,2% badanych jako argument podało fakt, że reprezentuje on inną linię polityczną, inny punkt widzenia rzeczywistości niż rząd. Warto przy tym podkreślić, że większość spraw wymienionych tu przez badanych jako polityczne dotyczy w gruncie rzeczy problemów społecznych i wartości ogólnoludzkich.

Ci, którzy nie przyznali Kościołowi prawa do głosu w sprawach politycznych, podnosili następujące kwestie:

- powinien zajmować się tylko sprawami religii, wiary - 38,6%
- nie jest instytucją do tego powołaną, ma inne założenia i cele - 38,3%
- ze względów formalnych - obowiązuje rozdział Kościoła od państwa - 18,3%
- są inne dziedziny, w których może działać z korzyścią dla kraju - sprawy społeczne, moralne, wychowanie - 5,9%
- grozi to zakłóceniem spokoju, Kościół jest w opozycji do władzy - 3,0%

Mimo zdecydowanej większości badanych odmawiających Kościołowi z różnych względów prawa do zabierania głosu w sprawach politycznych, znaczną popularnością cieszył się pomysł powołania współdziałającej z nim partii politycznej. Na pytanie o to, czy zgadzają się z poglądem, że powinna ona istnieć odpowiadało:

- zdecydowanie zgadzam się	- 17,9%	} 44,2%
- raczej zgadzam się	- 26,3%	
- raczej nie zgadzam się	- 14,2%	} 26,1%
- zdecydowanie nie zgadzam się	- 11,9%	
- trudno powiedzieć	- 29,3%	

Brak zgody na polityczną działalność Kościoła wynika więc, jak się wydaje, z akceptacji zasad ustrojowych (konstytucyjnego rozdziału Kościoła od państwa) bądź z przekonania, że został on powołany do innych celów. Innymi słowy, badani nie chcą polityki w Kościele. Nie wyklucza to jednak jego udziału w życiu politycznym przez kompetentną, powołaną do tego celu instytucję.

3. Miejsce Kościoła w życiu kraju

Blisko połowa (47,3%) badanych wyraziła przekonanie, że są obecnie takie dziedziny życia kraju, na które Kościół powinien mieć większy wpływ. Dostrzegano je przede wszystkim w sferze moralności społecznej i problemach wychowania:

- wychowanie dzieci i młodzieży	- 27,0%
- kształtowanie postaw moralnych społeczeństwa	- 13,0%
- sprawy wychowania - ogólnie	- 4,8%
- kształtowanie ethosu pracy	- 2,4%
- oddziaływanie na obyczaje, kulturę życia społeczeństwa	- 1,9%

Niemal równie ważny okazał się szerszy udział w sferze polityki społecznej i działalności charytatywnej:

- pomoc w zakresie ochrony zdrowia, funkcjonowania służby zdrowia (w tym wypowiedzi postulujące wprowadzenie sióstr zakonnych w celu opieki nad chorymi w szpitalach - 2,9%)	- 15,6%
- wpływ na oświatę, szkolnictwo, program nauczania (w tym propozycje wprowadzenia nauki religii w szkołach - 1,4%)	- 12,5%
- zwalczanie patologii społecznych	- 12,0%
- opieka społeczna i działalność charytatywna	- 11,8%
- wypowiedzi ogólne, postulujące zwiększenie wpływu Kościoła na życie społeczeństwa, jego standard oraz na politykę socjalną państwa	- 5,4%
- działania na rzecz rodziny, jej trwałości, życia rodzinnego (w tym 1,5% wypowiedzi dotyczyło walki z przerywaniem ciąży)	- 4,3%

Dla 7% respondentów istotne okazało się zapewnienie wpływu Kościoła na życie kulturalne kraju, a 2,5% postulowało zwiększenie jego dostępu do środków masowego przekazu. Stosunkowo rzadko opowiadano się za wzrostem roli Kościoła w polityce, mówiono tu o przyznaniu mu prawa głosu w sprawach gospodarki i wyjścia z kryzysu (3,2%), ogólnie - wpływu na politykę (2%), udziału du-

chownych w rządzie bądź partycypowaniu w podejmowaniu decyzji przez rząd (1,9%), a także o wpływie na wzrost demokratyzacji życia i podmiotowości politycznej obywateli (1%). Jedynie zdaniem około 4% badanych udział Kościoła w życiu kraju powinien być pełny i wszechstronny, dotyczyć wszystkich jego sfer i spraw.

Osoby wyrażające opinię, że w niektórych dziedzinach należy ograniczyć wpływ Kościoła (21,8% ogółu badanych), wskazywały niemal wyłącznie na sferę polityczną; politykę wewnętrzną i udział w podejmowaniu decyzji przez władze (60,5% wypowiedzi), gospodarczą (6,3%), zagraniczną (2,6%). Mówiono tu także o potrzebie zmniejszenia oddziaływań wychowawczych na młodzież (4,2%), ograniczeniu wpływu na szkolnictwo i program nauczania (3,3%). Dla 1,6% respondentów ważne jest cofnięcie przez Kościół poparcia dla opozycji, a dla 1,4% - niewtrącanie się w sytuacje strajkowe i sposób ich rozwiązywania.

Tak więc i tu potwierdza się teza, że polityka nie jest obszarem, w którym wpływ Kościoła powinno się dopuszczać. Z prezentowanych w opracowaniu wypowiedzi często wynika wręcz, że kwestia ta budzi najwięcej kontrowersji, a dla znacznej grupy badanych obecny jego udział w życiu politycznym jest zbyt duży i wymaga ograniczenia. Jednocześnie jednak przedstawione dane wskazują, że nie jest on instytucją, która powinna zaspokajać wyłącznie religijne potrzeby społeczeństwa. Dostrzega się jego znaczny wpływ na życie kraju i funkcje, jakie w nim pełni. Co więcej, znaczna grupa osób opowiada się za rozszerzeniem tego wpływu, dopuszcza społeczną aktywność Kościoła i jego włączanie się w rozwiązywanie problemów ważnych dla kraju i społeczeństwa. Niedosyt jego działalności wiąże się przede wszystkim ze sferą oddziaływań wychowawczo-moralnych i szeroko rozumianej pracy na rzecz ludzi i społeczeństwa.

Na opinie o miejscu, jakie zajmuje i powinien zajmować Kościół w życiu kraju najbardziej wpływa stosunek badanych do wiary i praktyk religijnych. Polacy niemal powszechnie określają się jako wierzący (w ostatnim sondażu - 92,5% respondentów, a odsetek ten nie różni się istotnie od uzyskanych w innych badaniach CBOS), chociaż różny jest ich udział w praktykach religijnych.

Regularne uczestnictwo w nich deklaruje systematycznie połowa badanych, można więc przyjąć, że są to osoby silnie związane z Kościołem i pozostające pod jego stałym wpływem (przynajmniej raz w tygodniu chodzą do kościoła)⁵. Ci respondenci rzadziej niż pozostali określają obecny wpływ Kościoła na życie kraju jako duży oraz rzadziej dostrzegają przejawy dążeń do jego zwiększenia. Częściej natomiast postulują potrzebę zapewnienia mu większego udziału w życiu kraju oraz opowiadają się za powołaniem współdziałającej z Kościołem partii politycznej. Najbardziej zbliżone opinie prezentują mieszkańcy wsi, a zwłaszcza rolnicy indywidualni. Najbardziej odmienne - badani określający się jako niewierzący i niepraktykujący, a następnie członkowie PZPR. Te właśnie cechy badanej populacji w sposób istotny i jednoznaczny różnicują opinie we wszystkich wymienionych kwestiach (szczegółowe dane w tabelach 3-7). Inaczej jest jedynie w kwestii przyznania Kościołowi głosu w sprawach politycznych - najczęściej opowiadają się za tym inteligencja i badani z miast powyżej 500 tys. ludności. Ważny okazał się jednak również stosunek badanych do rzeczywistości społeczno-politycznej. Negatywnym ocenom obecnej i przyszłej sytuacji politycznej i gospodarczej kraju, polityki władz jako nie rokującej szans na wyjście z kryzysu i opiniom, że władze nie liczą się z głosem społeczeństwa towarzyszy pogląd o potrzebie zwiększenia wpływu Kościoła również w sprawach politycznych i powołania reprezentującej go partii.

⁵ Ankietowani w październiku '86 na pytanie: "Jak często chodzi Pan(i) do kościoła?" odpowiedzieli następująco: przynajmniej raz w tygodniu - 49,6%, przynajmniej raz w miesiącu - 22,2, kilka razy w roku - 17,7%, wcale nie chodzę - 9,4%.

Tabela 3

w procentach

Charakterystyka badanych	Odpowiedzi na pytanie: "Jaki jest Pana(i) zdaniem wpływ Kościoła na to, co się dzieje w kraju?"			
	duży	ani duży, ani mały	mały	trudno powiedzieć
<u>Stosunek do wiary i praktyk religijnych</u>				
Wierzący i praktykujący regularnie	37,5	22,5	15,6	24,3
Wierzący i praktykujący nierregularnie	37,6	25,6	14,1	22,7
Wierzący, ale niepraktykujący	43,9	22,4	6,8	26,8
Niewierzący	53,9	14,6	9,0	22,5
<u>Miejsce zamieszkania</u>				
Wieś	32,8	24,7	14,6	27,9
Miasto:				
- do 20	36,3	25,1	15,8	22,8
- 21-100	46,0	23,4	10,6	20,0
- 101-500	45,9	17,9	11,9	24,3
- ponad 500 tys. mieszkańców	45,6	20,5	13,3	20,5
<u>Przynależność do grupy społeczno-zawodowej</u>				
Inteligencja	65,5	17,2	6,9	10,3
Pracownicy umysłowi	41,9	25,1	10,1	22,9
Pracownicy handlu i usług	34,4	25,5	14,0	26,1
Robotnicy wykwalifikowani	38,2	23,5	15,4	22,8
Robotnicy niewykwalifikowani	41,0	21,9	11,4	25,7
Rolnicy indywidualni	31,8	20,2	15,2	32,8
Emeryci i renciści	38,0	18,0	15,9	23,7
<u>Przynależność do PZPR</u>				
Należący	56,2	19,1	10,5	14,2
Nie należący	37,6	23,2	13,7	25,6

Tabela 4

Charakterystyka badanych	w procentach		
	tak	nie	trudno powiedzieć
Odpowiedzi na pytanie: "Czy Pana(i) zdaniem Kościół dąży do zwiększenia wpływu na to, co się dzieje w kraju?"			
<u>Stosunek do wiary i praktyk religijnych</u>			
Wierzący i praktykujący regularnie	35,0	21,5	43,4
Wierzący i praktykujący nierregularnie	41,1	17,7	41,1
Wierzący, ale niepraktykujący	50,5	11,3	38,2
Niewierzący	65,5	6,9	27,6
<u>Miejsce zamieszkania</u>			
Wieś	36,4	19,7	43,9
Miasto:			
- do 20	44,7	20,6	34,7
- 21-100	41,5	18,2	40,3
- 101-500	42,8	12,8	44,4
- ponad 500 tys. mieszkańców	48,5	16,5	35,1
<u>Przynależność do grupy społeczno-zawodowej</u>			
Inteligencja	66,6	15,8	17,5
Pracownicy umysłowi	50,2	15,6	34,2
Pracownicy handlu i usług	43,3	19,7	36,9
Robotnicy wykwalifikowani	39,4	21,5	39,1
Robotnicy niewykwalifikowani	44,8	11,4	43,8
Rolnicy indywidualni	29,0	19,3	51,8
Emeryci i renciści	28,3	18,0	43,9
<u>Przynależność do PZPR</u>			
Należący	64,4	15,0	20,6
Nie należący	38,1	18,6	43,6

Tabela 5

w procentach

Charakterystyka badanych	Odpowiedzi na pytanie: "Czy Pana(i) zdaniem powinno się zapewnić Kościołowi większy niż dotychczas czy mniejszy wpływ na życie w kraju?"			
	większy	taki sam, jak teraz	mniejszy	trudno powiedzieć
<u>Stosunek do wiary i praktyk religijnych</u>				
Wierzący i praktykujący regularnie	40,6	33,8	5,9	19,8
Wierzący i praktykujący nierregularnie	25,8	43,5	12,0	18,7
Wierzący, ale niepraktykujący	14,1	41,5	25,8	18,5
Niewierzący	3,4	23,9	53,4	19,3
<u>Miejsce zamieszkania</u>				
Wieś	33,8	36,4	9,1	20,7
Miasto:				
- do 20	25,8	41,2	11,2	21,8
- 21-100	27,3	41,3	18,9	12,5
- 101-500	24,7	33,7	15,8	25,8
- ponad 500 tys. mieszkańców	33,9	34,4	16,9	14,9
<u>Przynależność do grupy społeczno-zawodowej</u>				
Inteligencja	32,8	29,3	27,6	10,3
Pracownicy umysłowi	22,1	44,7	17,3	15,9
Pracownicy handlu i usług	28,5	43,7	11,4	16,5
Robotnicy wykwalifikowani	32,5	37,8	14,1	15,5
Robotnicy niewykwalifikowani	27,6	33,3	12,4	26,7
Rolnicy indywidualni	35,4	30,3	7,1	27,3
Emeryci i renciści	32,0	34,4	12,7	20,9
<u>Przynależność do PZPR</u>				
Należący	14,8	42,0	29,0	14,2
Nie należący	32,0	36,4	11,4	20,2

Tabela 6

Charakterystyka badanych	w procentach		
	tak	nie	trudno powiedzieć
Odpowiedzi na pytanie: "Czy Pana(i) zdaniem Kościół powinien wypowiedzieć się w sprawach politycznych?"			
<u>Stosunek do wiary i praktyk religijnych</u>			
Wierzący i praktykujący regularnie	23,7	49,3	27,0
Wierzący i praktykujący nieregularnie	20,9	56,7	22,4
Wierzący, ale niepraktykujący	16,5	70,3	13,2
Niewierzący	5,6	84,3	10,1
<u>Miejsce zamieszkania</u>			
Wieś	17,8	55,0	27,1
Miasto:			
- do 20	19,9	60,2	19,9
- 21-100	18,9	61,9	19,2
- 101-500	24,0	52,0	24,0
- ponad 500 tys. mieszkańców	28,4	56,7	14,9
<u>Przynależność do grupy społeczno-zawodowej</u>			
Inteligencja	34,5	55,2	10,3
Pracownicy umysłowi	18,2	65,9	15,9
Pracownicy handlu i usług	18,4	63,0	18,5
Robotnicy wykwalifikowani	23,5	56,1	20,4
Robotnicy niewykwalifikowani	9,5	64,7	25,7
Rolnicy indywidualni	17,7	49,2	33,2
Emeryci i renciści	18,9	52,9	26,2
<u>Przynależność do PZPR</u>			
Należący	13,0	78,9	8,1
Nie należący	21,6	53,8	24,5

Tabela 7

w procentach

Charakterystyka badanych	Opinie o potrzebie powołania w Polsce współdziałającej z Kościołem partii politycznej		
	tak	nie	trudno powiedzieć
<u>Stosunek do wiary i praktyk religijnych</u>			
Wierzący i praktykujący regularnie	54,1	19,5	27,3
Wierzący i praktykujący nieregularnie	37,6	26,4	36,0
Wierzący, ale niepraktykujący	36,1	36,1	26,8
Niewierzący	16,9	62,9	20,2
<u>Miejsce zamieszkania</u>			
Wieś	48,6	22,3	29,1
Miasto:			
- do 20	47,9	24,3	27,8
- 21-100	40,2	30,1	29,7
- 101-500	36,6	29,1	34,3
- ponad 500 tys. mieszkańców	45,1	30,3	24,6
<u>Przynależność do grupy społeczno-zawodowej</u>			
Inteligencja	44,8	34,5	20,7
Pracownicy umysłowi	44,9	33,8	21,3
Pracownicy handlu i usług	41,2	27,2	31,6
Robotnicy wykwalifikowani	41,0	28,4	30,5
Robotnicy niewykwalifikowani	42,8	19,0	38,1
Rolnicy indywidualni	57,1	18,2	24,7
Emeryci i renciści	42,4	21,8	35,8
<u>Przynależność do PZPR</u>			
Należący	32,1	45,1	22,8
Nie należący	45,9	23,9	30,2